

Avrupa Birliği Güvenlik Perspektifinde Terörizm ve Avrupa Şüpheciliği

Şeyma Kalyoncu İlhan¹

Özet

Soğuk Savaş dönemi güvensiz fakat istikrarlı bir süreçken, Soğuk Savaş sonrası dönemin ise daha ziyade taraflardan birinin zaferi ile sonuçlanması bakımından görece 'güvenli' bir süreci beraberinde getirmesi beklenmiştir. Fakat tehdidin nereden, ne zaman, ne şekilde ve nasıl geleceği hususundaki belirsizlik, sürecin istikrarsız bir özellik kazanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu süreçte küreselleşmenin de etkisiyle güvenlik olgusunda dönüşüm meydana gelmiştir. Özellikle 11 Eylül terör saldırıları sonrasında tehdit kavramının belirsizleşmesi, devletlerin dış politika tutumları üzerinde oldukça önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Avrupa Birliği, küreselleşme süreciyle birlikte, özellikle gerçekleştirilen terör saldırıları bağlamında, güvenlik sorunları karşısında teoride ortak politikalar geliştirirken, pratikte üye devletlerin kendi güvenlik önlemlerini geliştirdikleri görülmüştür. Bu doğrultuda AB içerisinde sorunların çözümüne ilişkin ortak uygulamaların yoksunluğu, Avrupa şüpheciliği içerisinde yerini almış, aşırı sağ popülist söylemlerin de gündemini meşgul eden en önemli konular haline gelmiştir. Küreselleşmenin güvenlik bağlamında en önemli getirisi olan tehdit kavramındaki çeşitlilik bu sorunları derinleştirirken, AB'nin ortak politikalarının uygulamadaki geçerliliğini sorgulatmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Güvenlik, Avrupa Şüpheciliği, Terörizm

Terrorism and Euroscepticism in The European Union Security Perspective

Abstract

While the Cold War period was an insecure but stable process, the post-Cold War period was expected to bring along a relatively 'safe' process in terms of the victory of one of the parties. However, the uncertainty about where, when, how and how the threat will come has caused the process to gain an unstable feature. At the same time, with the effect of globalization, there has been a transformation in the concept of security. Especially after the September 11 terrorist attacks, the uncertainty of the concept of threat has started to play a very important role on the foreign policy attitudes of the states. While the European Union has developed common policies in theory against security problems, especially in the context of terrorist attacks, with the globalization process, it has been observed that in practice, member states have developed their own security measures. In this direction, the lack of common practices regarding the solution of problems within the EU has taken its place in Euroscepticism and has become the most important issue that occupies the agenda of far-right populist discourses. While the diversity in the concept of threat, which is the most important return of globalization in the context of security, deepens these problems, it has questioned the validity of the EU's common policies in practice.

Keywords: European Union, Security, European Skepticism, Terrorism

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Çalışma "Etik kurul kararı gerektirmemektedir."

Çıkar Beyanı

Yazar ya da üçüncü taraflar açısından çalışmada çıkar ilişkisi/çatışması bulunmamaktadır.

1. Giriş

11 Eylül'de Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) gerçekleştirilen terör saldırıları, uluslararası sistem içerisinde güvenlik algısına yönelik değişiklikler meydana getirmiştir. Öyle ki Soğuk Savaş döneminde tehdidin nereden geleceği, düşmanın kim olduğu net bir şekilde belirliken, bu saldırılar sonrası güvenliğin sağlanmasına ilişkin önceden bilinmesi gereken tüm olgular belirsizleşmiştir. Bunun nedeni esasen her daim var olan, fakat devletlerin güvenlik radarına girmeyen konuların artık görünür hale gelerek, gerekli koşulların oluşması halinde non-politik alandan politik alana taşınmasından kaynaklanmaktadır. Böylelikle önceden tehdit unsuru olarak değerlendirilmeyen konular, devletlerin güvenliğini tehdit edici boyutlara ulaşmaktadır. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası dönemin en büyük özelliği, tehdidin ne, nasıl ve ne şekilde geleceğinin bilinmediği, savaşların büyük ölçekli klasik

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, seymakly@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6260-2072,

özelliklerden sıyrılarak bölgesel ve etnik çatışmalar halinde yaşandığı ve güvenliğin tesis edilmesinde net bir yöntemin bulunmadığı süreçleri temsil etmesidir. Bu sürecin hem kolektif bir yapılanma açısından hem de ulus devletler bağlamında bir arada değerlendirilebileceği en önemli örnek ise AB'dir.

Avrupa Birliği (AB)'nin temelleri kolektif bir yapılanma düşüncesine dayanmaktadır. Bu doğrultuda ekonomik entegrasyon düşüncesi ile başlayan süreç zamanla farklı alanlara doğru genişlemiş ve AB ulusüstü bir yapı niteliği kazanmıştır. Fakat bu gelişmeler pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Nitekim ulus devletlerin kendi rızaları ile ulusal çıkarlarını ve politikalarını bir üst otoriteye devretmeleri hususunda, AB üyesi devletler arasında farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bununla birlikte AB'nin karşı karşıya kaldığı tehdit unsurları ve güvenlik sorunları, üye devletler nezdinde farklı karşılıklar bulmaktadır. Dolayısıyla tehditle mücadelede AB üyesi ülkelerin her birinin uyguladığı politikalar, aynı zamanda onların politik çıktılarını da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bütünleşme süreci içerisinde AB'nin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan biri, AB'nin güvenliğine ilişkin ortak politikaların uygulanmasıdır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından güvenlik yaklaşımlarında meydana gelen değişiklikler pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. AB açısından bu durum daha çok üye devletler düzeyinde kendini göstermiştir. Üye devletlerin yetkilerini bir üst otoriteye devretme konusunda, özellikle ortak güvenlik ve savunma politikalarında isteksiz olduğu görülmektedir. Bu durum AB içerisindeki sorun teşkil eden yönleri görünür hale getirmiştir. Pratik alanda ortaya çıkan sorunlar karşısında siyasi anlamda entegrasyon süreci olumsuz etkilenmiştir. AB içerisinde güvenliğe yönelik bir tehdit söz konusu olması halinde, özellikle terör saldırıları bağlamında teoride var olan fakat pratikte uygulanamayan politikalar üye devletler nezdinde farklı yaklaşımların ivme kazanmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımlardan en önemlisi AB'nin geleceğine ilişkin olumsuz öngörülerıyla "Avrupa Şüpheliği"dir. Öte yandan benzer şekilde AB'nin geleceğine ilişkin olumsuz görüşleri savunan aşırı sağ partilerin söylemleri de toplum kaygısı etrafında şekillenmeye başlamıştır. Nitekim güvenlik eksenli yapılan bir değerlendirmede algı ve tehdit, gerçek ile söylem arasındaki fark göreceli olarak değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bu nedenle ortaya çıkan nedenleri muhayyel sebepler olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Bu çalışmada ulus-üstü yapı niteliğinde olan AB'nin, üye devletlerin güvenliğini yakından ilgilendiren terörizm konusu üzerinden ortak politikalar ile uygulamadaki koordinasyon ve iş birliği arasındaki farklılıklar değerlendirilmiştir. AB içerisinde gerçekleştirilen bazı terörist faaliyetleri örneklerine yer verilen çalışmada tarihsel analiz ve betimleme yöntemleri kullanılmıştır. AB üyesi devletlerin güvenlik kavramı söz konusu olduğunda olaylara karşı tutumlarının ortak politikalardan ziyade ulusal düzeyde kaldığı iddiasına yönelik anket ve akademik çalışmalardan yararlanılmıştır. Devletlerin güvenlik tehdidi karşısında kolektif uygulamalar yerine ulusal düzeyde politikalar geliştirmesinin, AB'nin ortak güvenlik ve savunma politikaları ile ters düşmesi ve bu yaklaşımın sağ popülist partilerin söylemlerine ivme kazandırması ise analiz ölçütü olarak kullanılmıştır.

2. Terörizm ve Değişen Güvenlik Algısı

İnsanların, toplumların ve devletlerin neyi, nasıl ve ne zaman tehdit olarak algılayacaklarına ve bu tehdidi bertaraf etmek amacıyla uyguladıkları yöntemleri hangi yapılar üzerinden kullanacaklarına yönelik yaklaşımlar, güvenlik kavramının tarihsel gelişimine katkı sağlamıştır. Birinci ve İkinci Cihan Harpleri sonrasında ivme kazanan, Uluslararası İlişkiler Disiplini içerisinde en önemli konulardan biri güvenlik olmuştur (Eralp, 2009, s. 63). Nitekim söz konusu süreç içerisinde savaşların kitlesel boyutlara ulaşması, tahribatın cephe gerisindeki sivillere yansması söz konusudur. Güvenliğe yönelik tehditlerin ekonomik, sosyal ve politik hayatı etkileyecek boyutlara ulaşmasıyla güvenlik çalışmalarına olan ilgi de artmıştır. İki Cihan Harbi arası döneme Versay düzeni hâkim olmuş fakat savaşın sonuçlarından memnun olmayan ülkeler açısından durum değişmeye başlamıştır. Böylelikle İkinci Cihan Harbi'nin patlak vermiş, ardından güç dengesinin Asya ve Atlantik bölgelerine kaydığı İki kutuplu sistem Soğuk Savaş düzenine

hâkim olmuştur. Soğuk Savaş dönemi genel anlamda uluslararası sistemin verilerinin ideolojik unsurlar etrafında şekillendiği, tehdidin nereden geleceğinin ve askeri kapasitenin bilinmesi nedeniyle bloklar arasında dengenin sağlandığı istikrarlı bir dönemdir (Sönmezoğlu, 2005, s. 715-728). 1968 yılında güvenliği sağlamaya yönelik atılan adımlardan ABD ve Sovyetler Birliği başta olmak üzere 50 devletin imzaladığı Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması oldukça önemlidir. İlerleyen süreçte ise bir dizi anlaşma ve uygulama ile “Detant” (Yumuşama) dönemine girilmiştir. Benzer şekilde uluslararası güvenliği sağlamaya yönelik ABD ve Sovyetler Birliği arasında imzalanan Anlaşmalardan SALT-1 ve SALT-2 nükleer silahsızlanma açısından oldukça önemlidir (Sander, 2002, s. 465).

Soğuk Savaş sonrası dönem ise güvenlik anlayışı ve güvenlik yaklaşımları açısından oldukça farklıdır. Küreselleşmenin bir ayağı olan ulaşım ve iletişim gibi faktörler fiziki sınırları yakınlaştırmış, bu durum güvenlik kavramına da tesir etmiştir. Nitekim tehdit kavramının salt askeri unsurları barındırdığı düşüncesinden sıyrılması, tehdidi belirsizleştirmiş, dolayısıyla güvenliğin nasıl sağlanması gerektiği üzerine de sayısız alternatif sunmuştur. Bu durum Soğuk Savaş dönemi istikrarını ortadan kaldırırken, güvenlik yaklaşımları da dönüşüm geçirmiştir. Özellikle 11 Eylül saldırıları bu duruma örnektir. Saldırıların sonrasında daha önce tehdit olarak nitelendirilmeyen pek çok konu güvenlik literatürüne dahil edilerek alana genişletici katkılar sunmuştur. Tehdit artık yalnız konvansiyonel özellikler barındırmakla kalmayıp, iklim, çevre sorunları, terörizm, işsizlik ve salgın hastalıklar gibi devletlerin politik alanına girmeyen mikro ölçekli konuları da kapsamaya başlamıştır.

Değişen güvenlik yaklaşımları doğrultusunda, AB'nin güvenliğe yönelik bakış açısındaki değişim, terörizmle mücadele uygulamalarına da yansımıştır. Bu doğrultuda terör ile mücadele ve ortak güvenlik uygulamaları geliştirme AB'nin stratejik hedefleri haline gelmiştir. 11 Eylül sonrası Avrupa'da gerçekleşen terör saldırılarından özellikle 2004 yılında Madrid ve 2005 yılında Londra'da gerçekleştirilen terör eylemleri söz konusu hedeflerin önem ve önceliğini artırmıştır.

11 Eylül terör saldırıları bu doğrultuda Avrupa Birliği'nin kurumsallaşma yolunda önemli bir eşik oluşturmaktadır. Bu tarihten itibaren değişen güvenlik algısı perspektifinde tehdit kavramının çeşitlenerek nereden geleceğinin belirsizleşmesi, akabinde terör eylemleri karşısında Avrupa Birliği'nin kolektif uygulamalar geliştirmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Pek çok sivilin hayatını kaybettiği Madrid saldırıları akabinde terörizmle mücadele meselesi Birlik gündeminde ortak hareket etmeyi teşvik ederken dini merkezli terör örgütlerinin güvenlik gündeminde politik alan içerisinde değerlendirilmeye başlanmasına neden olmuştur (Argomaniz, 2009, s. 152-164). Bunun yanı sıra terör ile mücadele bütünsel bir anlayış ile değerlendirildiğinde pek çok politik alanı içerisinde barındırması sebebiyle farklı pek çok birimden oluşmaktadır. Öncelikle suç teşkil ettiği gerekçesi ile adli ve polisi tedbirleri barındırmaktadır. Bu çerçevede adalet ve içişleri politikalarının terör ile mücadelede etkin bir politika izlemesi gerektiği açıkça görülmektedir. Fakat bunun yanında güvenliğe yönelik tehditlerin çeşitlenmesi, etki kapasitesi ve müdahale gerektiren alanların farklı birimler tarafından değerlendirilmesi gerektiğini de göstermektedir. Örneğin terör saldırısının niteliği nükleer, çevresel kimyasal vs. olduğunda adalet ve içişlerinin yanında çevre, sağlık, sivil savunma gibi alanlar ile iş birliği neticesinde değerlendirme gerektirmektedir. Nitekim terörizmin yalnızca askeri boyutunun değerlendirilmesi güvenlik bağlamında askeri ve savunma önlemlerini ön plana taşımaktadır. Öte yandan çok boyutlu perspektiften ele alınması ise, terörizmin ne şekilde değerlendirildiğine bağlı olarak değişim göstermektedir. Böylelikle terörün niteliğine göre belirlenen tedbirlere ağırlık verilecektir. Burada esas olarak yapılması gereken terörizm karşısından kolektif hareket etmektir. 2009 yılında Lizbon Anlaşması'nın (European Parliament, 2022) yürürlüğe girmesiyle birlikte Avrupa Birliği'nin kapsamı ve kaynakları oluşturulmuş, bu çerçevede terörle mücadelenin unsurlarını da kolektif bağlamda bünyesinde barındırmıştır. Bu bağlamda terörizmle mücadele dört başlıkta değerlendirilmiştir. Söz konusu stratejiler önleme, koruma, izleme ve karşılık vermeden oluşmaktadır. Bu çerçevede Avrupa Birliği kurumları tarafından geliştirilen terör ile mücadele uygulamaları radikalleşmenin önüne geçme amacının yanında terör örgütlerinin insan kaynağını önlemek ve olası bir terör saldırısında ortak politikalar uygulamak kapsamında bütüncül bir yaklaşımla

değerlendirilmektedir.

Terörizm ile mücadele devletlerin ulusal çıkarlarını ön plana çıkartan hassas bir konudur (Argomaniz, 2009, s.152). Bu bağlamda devletlerin ulusal egemenliklerini tehdit ettiği yönünde bir algının oluşması durumunda devletlerin genel itibari ile bireysel hareket etme eğiliminde oldukları görülmektedir. Öte yandan terör örgütleri silahlı mücadele yöntemi ile devletlerin otoritelerinin sorgulanmasına zemin hazırlamaktadır (Laçiner, 2008, s.8-9). Bunun yanı sıra terör ile mücadelede hukuki ve demokratik yöntemlerin izlenmemesi durumunda terör örgütlerinin etki alanlarının genişlemesine sebebiyet vermektedir (Laçiner, 2008, s. 12). Bu çerçeveden bakıldığında Avrupa Birliği'nin terör ile mücadelede hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve meşru bir zemini ilke edinmeye çalıştıkları görülmektedir (Kaya, 2005, s.32). Avrupa Birliği içerisinde 11 Eylül terör saldırıları sonrasında terörizm ile mücadelede yeni bir bütünleşme alanı yaratması beklenirken devletlerin konuya yaklaşımlarının bireysel olduğu görülmüştür. Öte yandan Ortak güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde Avrupa Güvenlik Stratejisi oluşturulmuş fakat ortak çalışmalara yönelik yeni ve başarılı politikalar geliştirmede bununla sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla terörizm karşısında genel olarak askeri temelli uygulamalara odaklanılmıştır. Bunun yanı sıra özgürlük ve güvenlik meseleleri terörizme karşı politika üretirken dışarıda bırakılmış, iç güvenlik dinamikleri tek bir zeminde değerlendirilmekten mahrum kalarak güvenlik açısından daha karmaşık bir hal almıştır. Bu bağlamda Terörizmle Mücadele Eylem Planı, Avrupa Güvenlik Stratejisi, Avrupa Birliği Terörizmle Mücadele Stratejisi ve Stokholm Programı gibi pek çok ortak politika geliştirilse de sorunun çözümüne ilişkin eylemlerin niteliğinin bireysel olma eğiliminde olduğu görülmektedir.

11 Eylül saldırıları akabinde Avrupa Birliği terör eylemleri karşısından ilk tepkisini 21 Eylül 2001 yılında oluşturulan Terörle Mücadele Eylem Planı ile belirtmiştir (EU Council document, 2001). Olağanüstü Konsey toplantısında vurgu yapılan plan, Avrupa'nın gelecekte karşılaşılabileceği muhtemel terör saldırıları karşısında terörizmle mücadelenin daha öncelikli değerlendirilmesi gereken bir konu olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda terör ile mücadele kapsamında değerlendirilmesi gereken konular içerisinde; Polis ile adli İşbirliğini artırmak, uluslararası hukuk araçlarını geliştirmek, terörizmin finansmanını sonlandırmak, Hava güvenliği ve AB'nin küresel çapta gerçekleştirdiği eylemlerin koordinasyonunu sağlamak olarak belirtilmiştir. Terörizmle Mücadele Eylem Planı her ne kadar 11 Eylül sonrası geliştirilse de 2004 Madrid, 2005 Londra terör saldırıları neticesinde aynı şekilde çeşitli stratejiler geliştirmiştir (Bossong, 2008, s. 34-40).

Avrupa Birliği ortak güvenlik çalışmaları bağlamında terörizme karşı Brüksel Zirvesi'nde 12 Aralık 2003 tarihinde Avrupa Güvenlik Stratejisi kabul edilmiştir (Council of the European Union, 2003). Söz konusu belge imzalandığı tarihe kadar Avrupa Birliği kapsamında güvenlik alanında kabul edilen ilk stratejidir. Avrupa Güvenlik Stratejisi içerisinde Birlik'in küresel bir aktör olduğu ve güvenlik alanında küresel çapta sorumluluk alması gerektiği vurgulanmıştır (Council of the European Union, 2003, s.1). Söz konusu stratejide ayrıca terörizm, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, bölgesel çatışmalar ve bununla birlikte pek çok sorun tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte özellikle terörizm ile ilgili olarak Avrupa toplumunun açıklığına zarar verdiği ve Avrupa ülkelerinin terörizm için hedef olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda Avrupa'nın terörizme karşı ortak politikalar geliştirmesi gereğinin zorunlu olduğu ifade edilmiştir (Council of the European Union, 2003, s. 3). Kitle imha silahlarının terör eylemlerini gerçekleştiren grupların ellerine geçmesi yönünde korkunç ihtimaller çerçevesinde, yalnızca devletlerin ve orduların verebileceği zararların artık söz konusu gruplar tarafından verilebileceğinin altı çizilmiştir. Bölgesel çatışmaların başarısız devletlerin varlığına sebebiyet vereceği ve bu durumda terör eylemlerine imkân tanyacağı ifade edilmiştir. Bununla birlikte söz konusu devletlerin terörizm gibi açık tehditlerle karşı karşıya olduğu ve bu durumun pek çok tehdit unsurunu da beraberinde getireceği saptanmıştır (Bossong, 2008, s.3-5).

Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde terörizme yönelik güvenlik bağlamında üç temel stratejiden

bahsedilmiştir. Bunlardan ilki tehditlerin tespit edilmesi, ikincisi komşu ülkelerde güvenliğin inşa edilmesi ve son olarak çok taraflılığı temel alan uluslararası bir düzenin etkinleştirilmesidir. Bununla birlikte tehdit kavramının çeşitlenmesi hasebiyle tehditlerin bertaraf edilmesi söz konusu olduğunda salt askeri yöntemlerden ziyade tehdidin niteliğine göre mücadele edilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Bossong, 2008, s.6-7).

30 Kasım 2005 tarihinde ise Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde oluşturulan kapsamlı kavramsal çerçeve akabinde Terörizmle Mücadele Stratejisi oluşturulmuştur (Council of the European Union,2005). Söz konusu belgede küresel düzeyde terörle mücadele hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra Avrupalıların özgürlük, güvenlik ve adalet alanı içerisinde yaşama ve Avrupa'yı güvenli kılma taahhüt edilmiştir. Terörizmin tehdit alanı olarak bütün insanlığı konu alması konuya ilişkin alınan önlemlerin ulusal düzeyde değerlendirilmesi yerine Birlik düzeyinde ele alınarak iş birliği içerisinde mücadele edilmesi gerektiği gerektiği vurgulanmıştır (Bossong, 2008, s.6).

Terörizmle Mücadele Stratejisi'nde AB'nin küresel güvenliğin inşası konusunda BM ve uluslararası örgütlerle iş birliği içerisinde hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir. Terörizmin küresel çapta bir tehdit unsuru oluşturması hasebiyle üçüncü ülkeler ile iş birliği geliştirerek ortak hareket etme gereği de öngörülmüştür. Bu çerçeveden bakıldığında terörizme karşı ortak politika inşası anlayışı AB'nin temel güvenlik stratejileri içerisinde yerini almıştır. Bunun yanında Terörizmle Mücadele Stratejisi önleme, koruma, izleme ve karşılık verme olarak dört strateji başlığı etrafında şekillendirilmiştir. Söz konusu strateji başlıkları genel olarak kolektif uygulamalar etrafında ifade edilen kavramlar olmuştur. Bu bağlamda geliştirilecek olan uygulamaların temelinde kolektif hareket etme yatmaktadır.

3. Aşırı Sağ'ın Yükselişi ve AB Şüphesini Doğuran Etkenler

AB, kuruluşundan bu yana varlığının en zorlu dönemi ile karşı karşıyadır. Öyle ki son yıllarda AB'nin karşısına çıkan sorunlar, üye devletler arasında çözümler meydana getirmiştir (Torreblanca, 2013, s.1). AB topraklarına dışarıdan yönelen göçler, artan çevre sorunları, suç oranları, terörizm, ekonomik sorunlar (Bârgãoanu vd., 2014, s.10) ve daha pek çok neden Avrupa şüphesini besleyen argümanlardır. Bununla birlikte tüm bu argümanlar birbirleri ile bağlantılı değerlendirilmektedir. Öyle ki ekonomik kötü gidişat ve terör olayları Müslümanlık ile ilişkilendirilmekte ve aynı zamanda bu Müslümanların dışından gelen göçle AB topraklarına ulaştıkları düşünülmektedir (buraya dipnot ver ve grafiği atıf ver). Tüm bu varsayımlar İslamofobi ve yabancı düşmandığı düşüncelerine meşru bir değerlendirme zemini sunarken, Avrupa şüphesini de beslemektedir. Özellikle son yıllarda yükselen aşırı sağ görüşlerin gündemini sıkça meşgul eden terörizm meselesine ilişkin AB düzeyinde net bir uygulamanın bulunmaması ve devletlerin ulusal düzeyde politikalar geliştirmesi de bu duruma neden olmaktadır.

Orta doğuda meydana gelen çatışmalar, refah seviyesi yüksek olarak değerlendirilen AB devletlerine yönelik göçün kaynağı olmuştur. Bu durum AB düzeyinde kontrolsüz göçü önlemek amacıyla uzun süre ortak politikalar üzerine yoğunlaşılmasına neden olmuştur. AB genelinde alınan bir dizi önlem ve uygulamalar dışında üye devletlerin ulusal politikalar izlediği görülmüştür. Bu duruma örnek olarak Schengen Anlaşması'nın üye devletlerin çıkarları doğrultusunda tek taraflı ihlal edilmesi gösterilebilmektedir (Orhan, 2014, s. 39). Bununla birlikte AB topraklarına yönelen göç dalgasının Suriye iç savaşı ile derinleşmesi, daha önce tehdit olarak değerlendirilmeyen göç kavramının AB açısından bir tehdit unsuru oluşturduğu görülmüştür. Nitekim AB içerisinde yaşanan ve yaşanması muhtemel pek çok problemden artan göçmen sayısı sorumlu tutulmuştur. Böylelikle işsizlik kaygısı, refah kaybı kaygısı, alt yapı yetersizliği ve terör olayları gibi pek çok problem de kendine dayanak bulmuştur.

Benzer şekilde yakın tarihten örnek vermek gerekirse Çin'de başlayarak tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisini değerlendirmek mümkündür. Nitekim salgın kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almış ve AB pandemiden en fazla etkilenen coğrafyalardan biri haline gelmiştir. Öyle ki AB

tarihinin hiçbir döneminde ekonomik olarak bu kadar kırılğan, sınırlarını nasıl koruyacağı konusunda bu kadar güvensiz, kurumlarının karşı karşıya olduğu meşruiyet kriziyle nasıl başa çıkılacağı konusunda bu kadar bölünmüş ve bu kadar Avrupa şüpheciliğini savunanların saldırısına uğramamıştır (De Vries, 2018). Yaklaşık son on yıl içerisinde AB üyeleri arasında benzeri görülmemiş bir entegrasyon çabası bulunmasına rağmen kamuoyu nezdinde aynı durum geçerli değildir. Genel anlamda toplumun her kesimini Avrupa şüphecisi olarak nitelendirmek doğru olmamakla birlikte vatandaşların bağlı olduğu devletler ile aralarındaki ulusal güvenlik aidiyeti düşüncesinin varlığı da yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü bu ayırım, Avrupalılar düzeyinde entegrasyon düşüncesinin farklı noktalarda eleştirildiğini göstermektedir. Üye ülke vatandaşlarının belirli kesimleri AB'nin nasıl reforme edilmesi gerektiği ve hangi politika önceliklerinin takip edilmesi gerektiği konusunda temelde farklı görüşlere sahiptir. Bu da Avrupa şüpheciliğini doğrudan etkileyen bir kriter olarak ortaya çıkmaktadır. Avrupa şüpheciliği farklı pek çok konuyu bünyesinde barındırdığından çok çeşitli bir olgudur. Üye devletlerin ekonomik ve siyasi kaderleri farklılaştıkça, insanların AB ve ulusal siyasi sistemlerle ilgili deneyimleri ve değerlendirmeleri de birbirinden daha da uzaklaşmaktadır. Bu nedenle AB ile üye devletler düzeyinin olaylara yaklaşımı kendi içerisinde farklılaştıkça Avrupa şüpheciliğine makul nedenler oluşmaktadır. Bu doğrultuda AB vatandaşlarının görüşleri de üye devletlerin ulusal uygulamaları ile paraleldir. AB entegrasyon süreci içerisinde uzun bir süre üye ülke vatandaşlarının görüşlerini ciddiye almamıştır. Bu durum ilerleyen süreçte değişime uğramıştır. Entegrasyonun ekonomiden siyasi entegrasyon düşüncesi sürecine kayması ile vatandaşların görüşleri önem kazanmaya başlamıştır. Bu durum bir süre sonra AB vatandaşlarının parlamento seçimlerine doğrudan katılmasıyla yasal bir dayanak bulmuştur. Böylelikle AB'nin geleceğine ilişkin kararlarında olduğu gibi güvenlik, tehdit ve savunma konularında da üye ülke vatandaşlarının görüşleri önemli hale gelmiştir. Öyle ki üye ülke hükümetleri de siyasal çıkarları doğrultusunda vatandaşlarının görüşlerini öncelikli hale getirmek durumunda kalmıştır (Akçay ve Açıkmeşe, 2013, s. 525; Meijers, 2017, s. 5,18). Böylelikle vatandaşların yalnız terör sorunları değil, aynı zamanda göç, güvenlik, çevre ve daha pek çok sorun hakkındaki olumsuz düşünceleri AB'nin geleceğine yönelik şüphelerin üye devletler nezdinde önem kazanmıştır. Aynı zamanda üye devletlerin vatandaşlarının AB geleceğine yönelik olumsuz görüşleri aşırı sağ söylemlere de dayanak oluşturmuştur (Miş, 2017).

21. yüzyılda artan Avrupa şüpheciliğinin ve aşırı sağın yükselişinin pek çok nedeni bulunmaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrası artan İslamofobi, AB'nin 2004 ve 2007 yıllarında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişlemesi ve Doğu'dan gelen göç dalgasının neden olduğu ekonomik sorunlar bu nedenlerin başında gelmektedir (Dinç ve Karataş, 2021, s. 512). Bunun yanında küreselleşmenin de Avrupa şüpheciliği düşüncesinin artışında oldukça önemli yeri bulunmaktadır. Küreselleşmenin neden olduğu kültürel, ekonomik ve siyasi güvensizlik ortamı bir yandan AB'nin geleceğine şüpheyle yaklaşılmaya neden olurken, diğer taraftan aşırı sağ partilerin söylemlerini de güçlendirmektedir. Esasında tüm bunların dışında Avrupa coğrafyası geçmişten beri bu tür sorunların yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Nitekim bu olaylarla birlikte değerlendirildiğinde yaşanan suç ve terör olayları neticesinde ortaya çıkan olumsuz sonuçlardan göçmenler ve yabancılar mesul tutulmuştur. Böylelikle Avrupa'daki yabancı düşmanlığı, 11 Eylül sonrası terör olaylarının Müslümanlık ile temellendirilmesiyle birlikte İslamofobiye dönüşmüştür. 2016 yılında Fransa'da gerçekleştirilen terör saldırısı bu duruma örnek oluşturmaktadır. Saldırıyı gerçekleştiren kişinin Müslüman çıkması İslamofobi'nin artmasına neden olmuştur (Nice Saldırısı Hakkında bilinenler, 2016).

Avrupa şüpheciliğinin nedenlerinden biri de AB'nin kontrolsüz büyümesidir. Artan üye sayısı nedeniyle AB kurallarını uygulamada etkin politikalar gerçekleştirilmesinde üye devletlerin sorun yaşamasına neden olmuştur. Benzer şekilde mevcut üyelerin neden olduğu sorunların yanında, üyelik sürecinde olan ülkeler ile halihazırda üye devletler arasında ortaya çıkması muhtemel anlaşmazlıklar da Avrupa'nın geleceğine ilişkin şüpheleri artırmaktadır. Yunanistan'da yaşanan ekonomik krizin AB'de önemli bir yük oluşturması bunun en önemli örneğidir. Benzer şekilde Brexit süreci de AB içerisindeki uyumsuzluğun

somut örneğidir (Ulutaş, 2016; Ünay, 2016, s. 16).

Avrupa şüpheciliğinin en önemli dayanaklarından biri de aşırı sağın yükselişidir. Ulus-devlet ve ulusal egemenlik kavramına yönelik en büyük tehdidin yabancılardan geldiğine inanan aşırı sağ partiler açısından olmazsa olmaz nokta, ben ve öteki ayrımının devamlılığını korumaktır (Beeson ve Bellamy, 2003, s. 344). Aşırı sağ partilerin küreselleşme ile AB'yi ilişkilendirmesi, AB düşüncesine karşı çıkmalarındaki en büyük etkidir. Aynı zamanda küreselleşmeye bağlı ben ve öteki ayrımının şeffaflaştığı düşüncesi, aşırı sağın ulusal kavramını zedeleyeceği öngörüsüyle, temel değerler bağlamında ulusüstü yapının sorgulanmasını sağlamıştır. Bu duruma örnek olarak Polonya'nın başkenti Varşova'da 2017 yılında toplanan kalabalığın Müslümanlar için soykırım talep eden geniş çaplı gösteriler düzenlemesi gösterilebilir. Yine 2016 yılında Macaristan'da mültecilerin topraklarına ulaşmasını önlemek amacıyla sınırlara dikenli teller çekilmesi de bu bağlamda oldukça önemlidir (Heisbourg, 2016, s. 11).

Aşırı sağ partilerin söylemleri, terör olayları ve göç sorunu gibi sorunlar Avrupa şüpheciliğinin temel argümanlarını oluşturmalarının yanında, aynı zamanda AB'nin kurumsal yapısının uygulamadaki başarısızlıklarını görünür kılmaktadır. Öyle ki herhangi bir sorunun varlığı halinde üye devletler arasında yük paylaşımındaki belirsizlikler ve ulusal politikaların içinde bulunduğumuz küreselleşme sürecine rağmen tercih edilmesi aşırı sağın görüşlerini tetiklemektedir.

3.1. Entegrasyonda Başarısızlık

Avrupa Birliği'nin kuruluş temelleri Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'na (AKÇT) dayanmaktadır. Savaş sonrası Avrupa devletlerinin bozulan ekonomisini yeniden ayağa kaldırmak amacıyla temellendirilen topluluğun, daha sonrasında sosyal ve siyasi entegrasyon düşüncesini de beraberinde getireceği düşünülmüştür. Bu doğrultuda siyasi entegrasyonu yani Avrupa bütünleşmesini sağlamak adına pek çok çalışma yapılmıştır. AB'nin karşılaştığı pek çok sorun karşısında ortak politikalar geliştirilmeye çalışılması, ortak amaç güdülmesi bunun bir kanıtı niteliğindedir. Özellikle terörle mücadele, yasa dışı göçü önleme ve suç olaylarına ilişkin ortak hareket etmek adına pek çok kolektif politika geliştirilmiştir. Buna örnek olarak birden fazla AB üyesi ülkeye mültecilik başvurusu yapılmasını önlemek adına VIS (Vize Bilgi Sistemi) ve SIS (Schengen Bilgi Sistemi)'nin kurulması gösterilebilmektedir (European Commission, 2016, s. 5-7).

AB'nin çok düzeyli yönetim sistemi genellikle ulus-üstü yetki devri yoluyla dünyanın en gelişmiş güç aktarımı sistemi olarak görülmesine (Henökl, 2014; Kriesi 2016) rağmen, yeniden ulusallaştırmaya yönelik bir eğilim söz konusudur. Bu nedenle, ulusal ve AB idarelerini birbirine bağlayan, AB'nin sıkı bir şekilde iç içe geçmiş yönetim ağında tercih oluşturma, hedef belirleme ve strateji geliştirmeye ilişkin bir yaklaşımın anlamlı olabilmesiyle ve ulus-ötesi bir kamu yönetimi örneği olarak görülebilmesiyle mümkün olabilecektir (Henökl and Jakobsen, 2022, s. 537). Buna rağmen yeniden bütün bir kıtayı mahvedecek bir savaş ihtimalini ortadan kaldırmak adına oluşturulmaya çalışılan Avrupa entegrasyonu, her ne kadar temelinde yatan düşünceler farklı olsa da tam anlamıyla dini kültürel ve ulusal bütünlük sağlayamamıştır. Nitekim ulus-üstü bir yapı olarak güç aktarımı yapılan AB, Avrupa şüphecileri tarafından ulusal egemenliğe yönelik en büyük tehdit olarak değerlendirilmiştir. Bu durum AB entegrasyon çabasının henüz tam anlamıyla karşılık bulamadığını göstermektedir.

3.2. Değişen Demografik Yapı

Son yıllarda hem bölgesel hem de ülkeler düzeyinde nüfus özellikleri hızlı nüfus artışı, doğumlar, ölümler ve göçler neticesinde değişim göstermiştir. Dolayısıyla hem küresel sistem hem de devletler düzeyinde incelendiğinde, nedenleri farklılık arz etse de nüfustaki değişim demografik açıdan da değişikliklere neden olmuştur. Avrupa Birliği mevcut üyeleri ve aday ülkeleriyle önemli bir nüfus kitlesine sahiptir. Bu nedenle Avrupa içerisinde ulus-üstü niteliğe sahip bir 'Avrupalı' kimliğinin oluşturulmaya çalışılması kimlik ve kültür entegrasyonunu zorunlu kılmaktadır. Buna rağmen Avrupalı

üst kimliği çabası, üye sayısının artışı ve AB topraklarına dışarıdan yönelen göç tehdidiyle karşı karşıyadır. Bu durum aynı zamanda AB'nin demografik yapısını bozmaya başlamıştır.

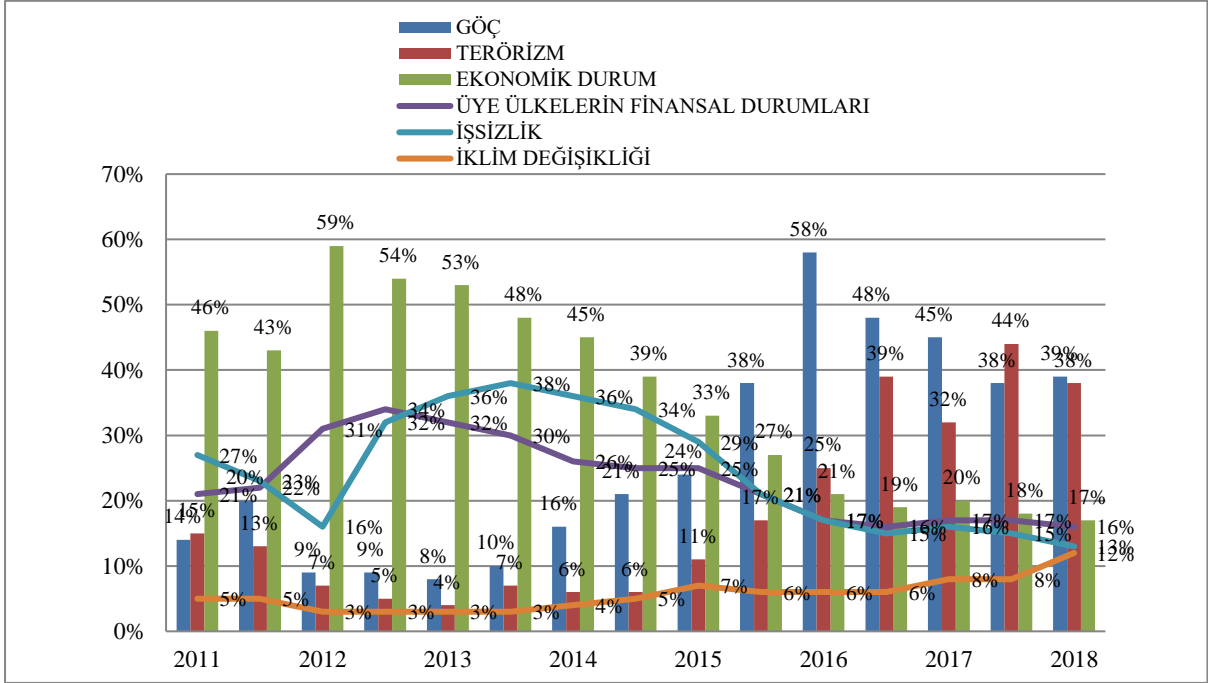
AB topraklarına yönelik göç hareketinde 2017 yılı, oranların artışı açısından önemli bir yıldır. Bu nedenle Avrupa'nın demografik yapısına etkisi de ciddi boyutlara ulaşmıştır. 28 üyeden oluşan Birlik içerisindeki nüfus artışı, AB'nin siyasi entegrasyon sürecini zorlaştırmaktadır. Artan nüfus ve değişen demografik yapı aynı zamanda beraberinde bazı güvenlik problemlerini de getirmiştir. Dolayısıyla demografik yapının değişmesi, yabancı düşmanlığı artıran ve aşırı sağ partilerin AB'nin geleceğine ilişkin olumsuz yaklaşımlarına neden olan önemli bir etkidir. Üye devletlerin vatandaşları arasında bu durum pek çok açıdan olumsuz karşılanmıştır. Aynı zamanda vatandaşların olumsuz yaklaşımları siyasi çıkarları doğrultusunda politikaya yön veren hükümetlerin temel dayanağı haline gelmiştir. Bunun yanı sıra konuya ilişkin AB düzeyinde önlemler alınmasına rağmen, üye devletler ulusal çıkarların gözetildiği uygulamalar gerçekleştirmiştir (Uzunçayır, 2014, s. 139-140). Bu durum demografik yapının değişiminin güvenlik meselesi haline gelmesine neden olurken, Avrupa şüpheciliği ve yükselen aşırı sağ söylemlerinde de sıkça yer almaya başlamıştır.

3.3. Refah Kaybı Kaygısı

Kuruluş amaçları doğrultusunda değerlendirildiğinde Avrupa Birliği'nin artan üye sayısı, ekonomik sorunlar, salgın hastalıklar ve terörizm gibi karşılaştığı pek çok sorun nedeniyle çözümler yaşadığını ifade etmek mümkündür. Meydana gelen olaylar ve karşılaşılan sorunlar nedeniyle üye ülke vatandaşları refah kaybı kaygısı taşımaktadır. Güvenlik açısından olası bir refah kaybı endişesi Avrupalılar açısından artmaktadır. 2019 yılında başlayan COVID-19 pandemi tehdidi, Avrupalıların söz konusu kaygılarını kanıtlar niteliktedir. Öyle ki salgından en fazla etkilenen AB üyelerinden olan İtalya'nın AB düzeyindeki yardım çağrısının yanıtı kalması, üye ülkenin kendi güvenliğini sağlamak adına ulusal politikalar izlemesine neden olmuştur. Bu durum AB düzeyinde genel bir refah kaybının güvenliğe ilişkin bir tehdit söz konusu olduğunda mümkün olduğunu net bir şekilde kanıtlamaktadır.

Benzer şekilde Avrupalıların en çok korktuğu konular, aynı zamanda tehdit kavramını doğrudan belirleyen konular haline gelmekte, politik olarak inşa edilmektedir. Öte yandan Avrupa tarih boyunca her zaman refah seviyesinin yüksek olduğu ve imkanların geniş olduğu yer olarak değerlendirilmiştir. Fakat bu durum küresel sistem içerisinde dönüşüm geçiren güvenlik ve tehdit algısıyla birlikte yerini nereden ve nasıl geleceğinin belli olmadığı her türlü tehdiye açık üye ülkelerin, refah kaybı yaşayabileceği olasılığını da beraberinde getirmiştir.

Grafik: Avrupalıların 2011-2018 Yılları Arasında En Çok Korktuğu Konuların Değişen Oranları

Kaynak: European Commission (2018)

Grafikte Avrupa genelinde belirli tarihler arasında yapılan anket, Avrupalıların tehdit algılamalarını ve refah kaybı kaygısı üzerine endişelerini göstermektedir. Terörizm korkusunun da yıllara göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bu durum tehdidin politik alana dahil edilmesinde ve görünür kılınmasında vatandaşların büyük katkısının olduğunu da göstermektedir. Bununla birlikte AB içerisinde İslamofobi ve yabancı düşmanlığını da artıran grafikteki başlıklar, aşırı sağın yükselişinde de oldukça etkindir. Aşırı sağın yükselişi bu kaygıların Avrupa şüpheliği içerisinde birlikte değerlendirilebilmesine neden olmuştur.

4. Sonuç

Avrupa Birliği'nin son yıllarda karşı karşıya kaldığı sorunlar arasında temel yapısının sorgulanmasına neden olan en önemli konu güvenlidir. Pek çok sonucu beraberinde getiren 11 Eylül terör saldırıları, ortak bir tehdit ve korku karşısında devletlerin ortak savunma ve politika belirlemeleri açısından tetikleyici etki yaratmıştır. Özellikle 2000 yılında Barselona süreci çerçevesinde geliştirilen ortak strateji kabul edilerek, terörle mücadelede Birleşmiş Milletler'in (BM) terörle ilgili anlaşmalarına taraf olmaları amacıyla tüm ortaklar davet edilmiştir. Bu nedenle 11 Eylül terör saldırılarının AB'ye hem iç hem de dış güvenliğinin önemini gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Bu kapsamda güvenliğinin dış boyutunu güçlendirmek amacıyla Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası'na (ODGP) ağırlık verilmiştir. Öte yandan AB ve BM terörizm ve terörle mücadele kapsamında terörü finanse eden kaynakların önlenmesine yönelik pek çok tedbir almıştır. Fakat bu tedbirlere karşı olanların Adalet Divanı'na başvurması, AB'nin yetkilerinin insan haklarına saygı gösterip göstermemesi hakkında tartışmalara yol açmıştır. Birlik terörle mücadele kapsamında anlaşmalardan kaynaklanan hakların önüne geçmek isterken, Adalet Divanı ise insan haklarının savunucusu statüsünü korumak istemiştir. Bu durum terörizmin uluslararası alanda net bir tanımının yapılamaması nedeniyle, AB kurumları arasında çelişkilerin oluşmasına neden olmuştur. Nitekim terörle mücadelede belki de en mühim konu ortak bir tanım yapılamamasıdır.

AB üyesi tüm devletlerin terör ve terörizm konusuna farklı açılardan yaklaşımları, mesele üzerine ortak hareket etme yönündeki en önemli engeldir. Terör hakkındaki algının devletten devlete farklılık göstermesi, ortak uygulamalar geliştirilememesi ve ortak önlemler alınamaması, sorunun çözümüne ilişkin en önemli meselelerdir. Öte yandan terör kavramının özellikle 11 Eylül sonrası değişen güvenlik algısındaki yeri sebebiyle, devletlerin işbirliği içerisinde görünmelerine rağmen bireysel hareket etme eğiliminde olmaları da söz konusudur.

Güvenliğe ilişkin bir tehdit söz konusu olduğunda alınan önlemlerin, verilen mücadelelerin ulusal düzeyde olması, kolektif bir eylemin yoksunluğu AB'nin varlığına yönelik şüpheleri artırmıştır. Öte yandan AB'nin güvenlik meselelerine ilişkin mevzuatı hükümleri halihazırda bulunmaktadır. Bu noktada devletlerin birbirlerinden bağımsız hareket etmeleri ise yetki devri ve egemenlik kavramları üzerinde devletlerin AB'ye cömert davranmadığı çelişkisi ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir tehdit karşısında üye devletler, AB'yi söz konusu tehdidi ortadan kaldırmada kendisinden yeterli desteği göremediği noktasında eleştirirken, aynı zamanda bu desteği görebilmek adına gerekli yetkileri üst otoriteye devretme konusunda isteksiz davranmaktadır. AB'nin İşleyişine İlişkin Anlaşma'nın 24. maddesinde üye devletlerin AB'nin güvenlik ve dış politikalarını bağlılık ve dayanışma ruhuyla destekleyeceği ifade edilmiştir. Fakat bu hükümler uygulamada her zaman tam anlamıyla karşılığını bulmamıştır.

AB'nin gerek siyasal önlemler ve yaptırımlar almada, gerekse askeri alanda mücadele vermekte tam anlamıyla tek başına hareket etmesi şimdilik pek mümkün görünmemektedir. Avrupa entegrasyonu içerisinde üye ülke vatandaşlarının AB geleceğine yönelik güvenlik odaklı pek çok kaygısı bulunmaktadır; terör, salgın hastalıklar, iklim, göç, ekonomik ve toplumsal tehdit unsurlarının refah düzeyini olumsuz etkileyeceği düşüncesi Avrupa'nın geneline yayılmıştır. Bu durum AB'nin terörizm karşısında ortak politikalar uygulamasına engel olmaktadır.

Ortak güvenlik politikaları ve uygulamaları zemininde hareket etmesi beklenen ve kolektif bir entegrasyonu benimsemesi gereken AB içerisinde, üye ülkelerin kendi çıkarları söz konusu olduğunda otonom yapılar olarak hareket etme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu durum aşırı sağ söylemlerini kuvvetlendirmektedir. Böylelikle tehdidin varlığı halinde devletlerin kendi çıkarlarına öncelik verdiği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla AB, kuruluşunu temellendirdiği değerleriyle çelişmesi, AB ortak politikalarının uygulamadaki geçerliliğini sorgulatmıştır.

Kaynakça

- Akçay, B. ve Akgül Açıkmeşe, S. (2013). *Yarım Asrın Ardından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Argomanız, J. (2009). Post-9/11 institutionalisation of European Union counter-terrorism: emergence, acceleration and inertia. *European Security*, 18(2), 152-164.
- Bârgăoanu, A. vd. (2014). The Rise of Euroscepticism in Times of Crisis. Evidence from the 2008–2013 Eurobarometers. *Revista română de comunicare și relații publice*, 9-23.
- Beeson, M. ve Bellamy, A. J. (2003). Globalisation, Security and International Order After 11 September. *Australian Journal of Politics and History*, 49(3), 339-354.
- Bossong, R. (2008). The Action Plan on Combating Terrorism: A Flawed Instrument of EU Security Governance. *Journal of Common Market Studies*, 46(1), 34-40.
- Conclusions And Plan Of Action (2001). Of the Extraordinary European Council Meeting on 21 September 2001, EU Council document SN 140/01.
- Council Of The European Union (12 December 2003). A Secure Europe in a Better World - European Security Strategy, Brussels.

- Council Of The European Union (30 November 2005), The European Union Counter-Terrorism Strategy, 14469/4/05 REV 4, Brussels.
- De Vries, C. E. (2018). *Euroscepticism and the future of European integration*. Oxford University Press, Oxford.
- Dinç, C. ve Karataş, B. (2021). Irkçılık ve Avrupada Yükselen Aşırı Sağ Partiler. *12th Eurasian Conference on Language And Social Science*, 508-520.
- Eralp, A. (2009). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm- Realizm Tartışması, *Devlet Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, (Ed.) Atilla Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul, 57-88.
- European Commission (2016). https://ec.europa.eu/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/whatwedo/policies/securingeborders/legaldocuments/docs/20160406/communication_on_stronger_and_smart_borders_20160406_en.pdf, (12.12.2018).
- European Parliament (2022). The Treaty of Lisbon. https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.1.5.pdf, (30.11.2022).
- European Commission (2018). [file:///C:/Users/lenovopc/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8_wek_yb3_d8_bb_we_/TempState/Downloads/eb88_first_en%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/lenovopc/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8_wek_yb3_d8_bb_we_/TempState/Downloads/eb88_first_en%20(1).pdf), (10.04.2019).
- Heisbourg, F. (2016), The Strategic Implications of the Syrian Refugee Crisis, *International Institute for Strategic Studies*, 57(6), 9-20.
- Henökl, T. (2014). The European External Action Service: Torn Apart between Several Principals or Acting as a Smart 'Double-agent'?. *Journal of Contemporary European Research* 10 (4).
- Kaya, S. (2005). Interpol, Europol ve Uluslararası Terörizm. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(2).
- Kriesi, H. P. (2016). The Politicization of European Integration. *Journal of Common Market Studies*, 54, 32-47.
- Laçiner, S. (2008). Terörle Mücadele Nasıl Olmalı?. *İdarecinin Sesi*, (130), 6-13.
- Meijers, M. J. (2017). *Radical Right And Radical Left Euroscepticism: A Dynamic Phenomenon*. Jacques Delors Institut, Berlin.
- Miş, N. (2017). Avrupa'da "Faşizm Baharı". <http://www.setav.org/avrupada-fasizm-bahari/>, (10.12.2018).
- Nice Saldırısı Hakkında Bilinenler (2016). <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-36802089>, (10.12.2018).
- Oytun, O. (2014). Suriye İç Savaşı ve Ortadoğu'da Güvenlik. *Ortadoğu Analiz*, 6(63), 36-39.
- Sander, O. (2002). *Siyasi Tarih: 1918-1994*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Thomas H. ve Tor Georg J. (2022) The rising fear of terrorism and the emergence of a European security governance space: citizen perceptions and EU counterterrorism cooperation. *Journal of Contemporary European Studies*, 30(3), 536-551.
- Torreblanca, J. I. and Leonard, M. (2013), *The Continent-wide Rise Of Euroscepticism*. Published by the European Council on Foreign Relations.
- Ulutaş, U. (2016). İngiltere Çıkarken AB'de Kalmak. <http://www.setav.org/ingiltere-cikarken-abde-kalmak-2/>, (23.12.2018).
- Uzunçayır, C. (2014). Göçmen Karşıtlığından İslamofobiye Avrupa Aşırı Sağı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(2), 131-147.
- Ünay, S. vd. (2016). *Yunanistan Krizinin Anatomisi*. Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.